

ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ

Любов ГУСЕВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Стан сучасної художньо-педагогічної освіти зумовлений тими процесами, які відбуваються в суспільстві. Зміни, що торкнулися різних сфер людського буття, пов'язані, перш за все, з приходом ери найновітніших технічних засобів масової комунікації – телебачення, відеотехніки, комп'ютерної техніки. Значну роль в системі людських взаємовідносин зіграв розвиток глобальної мережі Інтернет. Протягом досить незначного періоду часу можна спостерігати активне залучення найсучасніших технічних засобів у сферу освіти і їх використання у навчальному процесі. Всі ці позитивні зрушення породжують нові методики та технології в освітній галузі і, зокрема в галузі мистецької освіти.

Мета статті – висвітлення нагальних проблем, що пов'язані з особливостями сучасної мистецької освіти та з впровадженням нововведень у навчальний художньо-педагогічний процес. Розгляд здобутків у галузі мистецької освіти може стати поштовхом для концептуального осмислення інноваційних впроваджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Можна констатувати, що спектр досліджених проблем, в галузі мистецької освіти за останні роки є досить широким. Як зазначає відомий науковець Г.Падалка, найбільш узагальненою, визначальною проблемою методологічного рівня, є проблема гуманізації мистецької освіти, дотримання гуманістичних орієнтирів навчання мистецтва. Музична, хореографічна, образотворча підготовка, зазначає дослідниця, має бути зорієнтованою на особистість як найважливішу цінність [3, с. 137]. Забезпечення гуманістичного спрямування художньої навчальної діяльності сприятиме цілеспрямованим перетворенням здобутків світового мистецтва у особистісний естетичний досвід.

Науково-значимою для особистісно-зорієнтованої мистецької освіти є концепція формування духовності людини через активізацію емоційно-почуттєвого ставлення до світу (О. Олексюк) [3, с. 35]. Особливого значення, на думку багатьох дослідників, набувають також проблеми формування в

особистості внутрішньої схильності до мистецької діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Своєрідним виявленням гуманістичної позиції у мистецькій освіті є дослідницька тематика, пов'язана із художньо-просвітницькою діяльністю. Таким чином, наголошується на необхідності залучення всіх без винятку дітей до мистецтва, що потребує визначення специфічного змісту, знаходження відповідних методів і форм роботи з ними. Ще ряд дослідників вважає методологічним орієнтиром розширення інноваційних підходів у педагогічній практиці саме національну основу мистецької освіти.

Суттєвий потенціал розвитку інноваційних процесів у мистецькій освіті містять дослідження, пов'язані з підготовкою педагогів-митців – майбутніх учителів музики, образотворчого мистецтва, хореографії, керівників позакласної художньо-виховної роботи. Теоретико-методична проблематика у галузі підготовки вчителя досить широка, адже саме від учителя залежить забезпечення якісних основ художньо-естетичного розвитку дітей та юнацтва, професійної культури і майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Важливими проблемами розвитку мистецької освіти вважаються такі, як пізнання мистецьких явищ, їх інтерпретації і творення, оскільки зміст освіти реалізується не стільки у знаннєвій, скільки в діяльнісній формі. Спостерігається зріст інтересу науковців до проблем формування художньо-образного мислення особистості, де одним із важливих завдань є розробка і обґрунтування педагогічного інструментарію (ідей, концепцій, дидактичних матеріалів) щодо використання інформаційних технологій у мистецькій освіті.

Зусилля педагогів, які займаються освітою і вихованням як дітей, так і дорослих, останнім часом спрямовані до проблем творчої трансформації. Трансформуючий вплив мистецтва на формування особистості також розглянуто нами у матеріалах окремої публікації [2].

Як бачимо, означений ряд дослідницької проблематики в галузі мистецької освіти досить широкий і спрямований на гуманізацію мистецької освіти. Однак, поряд з цим,

вважаємо, що слід звернути увагу на дослідження сучасних філософів, мистецтвознавців, митців, які розкривають стан самого сучасного суспільства та сучасного мистецтва (зокрема образотворчого) і тенденції його розвитку, з тим, щоб визначити його можливості стосовно гуманізації мистецької освіти.

Сучасна культура переживає інформаційний бум, що характеризується комунікаційними технологіями, які активно розвиваються, технологіями роботи з інформацією в епоху постіндустріальної цивілізації, зазначає відомий архітектор і дослідник професор І. І. Середюк. Ці процеси не можуть не відображатися на структурі соціуму та художньо-педагогічній діяльності зокрема.

Мобілізуючим методологічним інструментом всіх наук, що слугують суспільству стає культурологія – наука про культуру, яка дає можливість усвідомити культуру як цілісне явище, яке визначає загальні закони його функціонування.

Культурні форми, як об'єкти матеріального світу, впливають на людину через її органи чуттів. Культура відображає розвиток духовного життя, творчих досягнень в сфері обмеженого часу і місця. Завдяки історії мистецтва відомі закономірності зміни стилів, накопичення цивілізаційних слідів, що позначають кожен епоху видатними мистецькими творами і пам'ятками. Тож, пізнання сучасного мистецтва має здійснюватися через пізнання філософії творчості сучасних митців, які певним чином впливають на формування відповідного бачення, відповідної «картини світу».

Бачення кожної з епох, що змінюються історично, формували зорові здібності, генетичний і інтелектуальний фонд суспільства. В процесі історичного розвитку існуючі типи бачення не зникали, не відмінялися, а переходили в історичну пам'ять людства, зумовлюючи його досвід.

Бачення – це не тільки пасивне сприйняття зорової інформації. Отримані візуальні дані проходять мисленнєвий аналіз, в свою чергу мислення ставить питання на які має відповісти бачення. Таким чином, існує взаємовплив мислення та бачення. Багаторічна практика такої специфіки бачення привела до формування інтелектуально-психологічної здібності, так званої «глядацької свідомості», яка визначає уміння людини сприймати довколишній простір в його розмаїтті [6]. Кожний епосі властиві свої межі бачення, своя глядацька свідомість, що зумовлена пізнавальними здібностями епохи. Художній прогрес в мистецтвах протягом всієї історії

залежав саме від змін, які відбувалися в глядацькій свідомості.

Досить конструктивними в цьому плані є дослідження В. Стрешеминського, який зазначав вплив зміни глядацької свідомості на зміну та збагачення зображальних можливостей людини.

Проблему аналізу мистецтва з погляду соціології намагався вирішити французький дослідник Гюйо в своїй праці «Мистецтво з соціологічної точки зору». Продовжив його пошуки відомий іспанський дослідник Х. Ортега-і-Гассет. Він як і І. І. Середюк зазначає, що кожна історична епоха зберігає певну єдність в усіх своїх проявах; музикант намагається в звуках відтворити ті самі естетичні цінності, що й художник, поет, драматург, які є його сучасниками.

Кожне нове мистецтво, на думку дослідника, поділяє людей, в «соціологічному плані» на два класи: тих, хто його розуміє і тих, які не здатні розуміти. Якщо сучасне мистецтво зрозуміле не всім, то це означає, що його засоби не є загальнолюдськими. «Мистецтво призначене не всім людям, а малочисленій категорії людей, які, можливо, і не більш значимі від інших, однак, не схожі на них» [4, с. 2].

В мистецтві пересічного глядача приваблює «ілюзія життєвості», достовірність уявних героїв, подій. В ліриці глядач прагне знайти ті відчуття, які він сам переживає; в живописі його захоплюють полотна, де він знайде героїв, з якими буде цікаво спілкуватися, жити; пейзажний жанр сприймається як привабливе місце для прогулянки. Тобто, естетична насолода для більшості людей не відрізняється від тих переживань, які є в повсякденному житті. Відмінність полягає тільки в незначних деталях: ці переживання не такі утилітарні, більш насичені та не мають згубних наслідків. Мистецтвом такий глядач може назвати ту сукупність засобів, якими досягається цей контакт з усім, що є цікавого в людському бутті. Суто художні форми такий глядач зможе допустити в тій мірі, в якій ці форми не порушують його звичного сприйняття. Мистецтво, яке не спонукає, не залучає до відомих життєвих ситуацій, переживань, залишає глядача незацікавленим. Однак, в творах мистецтва така зацікавленість, стурбованість власне людським, принципово несумісна з естетичним задоволенням.

Якщо глядач шукає переживань і відчуттів за долі героїв твору і пристосовує своє духовне сприйняття до цього, то він не зможе побачити художнього твору як такого, власне, предмету переживання. Щоб побачити предмет, необхідно певним чином

пристосувати зоровий апарат. Якщо зорове налаштування є неадекватним предмету, то його можна не побачити. Людина зображена на портреті, як зазначає Ортега-і-Гассет, і портрет – це різні речі. Художній твір може бути сприйнятим, коли споглядати не саму живу людину, а портретне зображення.

Протягом XIX–XX століть художники зводили до мінімуму суто естетичні елементи і намагалися майже завжди будувати свої твори на зображенні людського буття, тобто максимально зробити їх реалістичними. Але такі реалістичні твори тільки частково є творами мистецтва, художніми предметами. Як було вже зазначено раніше, сприймання «живої» реальності і сприймання художньої форми потребують, відповідно, різного налаштування апарату сприйняття.

Нове мистецтво – суто художнє мистецтво, воно поділяє глядача на два класи: тих, хто його розуміє і тих, хто не розуміє. Тому в мистецтві, як і в моралі, як наголошує дослідник, слід підкоритися імперативу, який диктує епоха. Аналізуючи характер розвитку мистецтва, можна помітити в ньому певні взаємопов'язані тенденції, на яких наголошував ще Ортега-і-Гассет, а саме: тенденцію до дегуманізації мистецтва; тенденцію уникати живих форм; прагнення до того, щоб твір мистецтва був тільки твором мистецтва; прагнення розуміти мистецтво як гру; тяжіння до глибокої іронії; тенденція уникати будь-якого фальшу і досконалого використання майстерності.

Кожна нова епоха характеризується своїм баченням, своєю так званою «картиною світу», своїм стилем. Стилiзувати – означає, певною мірою деформувати реальне, дереалізувати. Стилiзація передбачає своєрідну дегуманізацію. Нові митці намагаються накласти табу на будь-які спроби привити мистецтву «людське», тобто комплекс елементів, що складають звичний світ і який передбачає ієрархію трьох рівнів: вищий – ранг особистості, другий – живих істот і третій – неорганічних речей. Найбільш рішуче нове мистецтво відкидає найбільш людяне – особистісне, оскільки ще Малларме наголошував, що вираження прекрасного не повинно переходити межі посмішки та суму, а ще краще, не доходити цієї межі. Тобто, естетичне задоволення має бути розумним.

Отже, завдання мистецької освіти полягають у виявленні зазначених протиріч та з'ясуванні можливостей щодо формування особистості як повноцінного глядача, спроможного до сприйняття художньої сутності мистецьких творів.

Зміни всіх галузей людської діяльності та проблеми, які неможливо вирішити,

опираючись на культуру минулих епох, ставлять перед освітою завдання активізації творчих методів навчання. Сучасні концепції людини визначають мету освіти, її зміст, структуру. І як свідчить досвід, педагогіка завжди є і буде такою, яким є образ людини, образ розвитку особистості в культурі.

Ще одна нагальна проблема освіти і мистецької освіти зокрема, пов'язана з усвідомленням особливостей періоду постмодернової невизначеності, який охоплює ті модифікації, які відбуваються і які впливають на звичне сприйняття людини, на систему моральних установок суспільства. Тим самим викликаючи потребу переоцінки традиційних цінностей, викликану вичерпаністю попередніх уявлень (попередньої картини світу, попередньої глядацької свідомості).

Глобальне проникнення в життя суспільства новітніх технологій, експериментування зі штучною реальністю, різні способи створення реальності, як зазначає сучасний французький філософ Ж. Бодріяр, привели до зміни характеру не тільки сприйняття самої дійсності, а вплинули і на спосіб спілкування людей [1, с. 4]. Аналізуючи ситуацію постмодерну, філософ визначає її як еру тотальної симуляції, вбачаючи стимуляційний характер всіх сучасних і культурних феноменів. На думку багатьох дослідників постсучасності, симулякр є одним із найбільш популярних останнім часом термінів філософії та теоретичної думки. Визначаючи симулякр як імітацію неіснуючого вони наголошують, що в просторі тотальної симуляції не існує меж між реальним та уявним. Тобто сутність симуляції полягає в тому, що вона, як наголошує автор, ставить під сумнів відмінність «справжнього» від «несправжнього», «реального» від «уявного». Таким чином відбувається заміна суб'єкта різноманітними безособистісними структурами, створення знакових, а не матеріальних цінностей, зміна пізнавальної парадигми.

Занурення людини в простір віртуальних відносин є тим досвідом, що руйнує традиційні моральні категорії. Така ситуація вимагає повернення людини до власної відповідальності. За умови, коли «інформація стає все більше і більше, а змісту в ній все менше і менше» така інформація «розчиняє зміст, розчиняє соціальне і спрямовується не на ріст інновації, а навпаки, на тотальну ентропію» [1, с. 110, 113]. Досить критичними, однак такими, що заслуговують на увагу, є зауваження Ж. Бодріяра щодо освітніх процесів та інститутів сучасності, як культурних субстанцій.

Висновки. Отже, на підставі попередньо викладеного матеріалу та відповідного аналізу ситуації, слід зазначити, що в умовах постмодернового періоду мистецька освіта має ряд характерних особливостей та переживає ряд суперечностей і протиріч зумовлених тими модифікаціями, яким підлягає суспільство на даному етапі свого розвитку.

Усвідомлення складних проблем сучасності сприятиме виявленню та вирішенню нагальних потреб художньо-педагогічної освіти, її потенціалу щодо формування особистості. Відповідальне ставлення науковців, художників-педагогів, дослідників щодо формування особистості і усвідомлення ролі в цьому процесі педагогіки мистецтва сприятиме впровадженню дійсно гуманістичних інновацій пов'язаних з новітніми технологіями.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция /пер. О.А.Печенкина. – Тула: ООО Тульский полиграфист, 2013. – 204 с.

2. Гусева Л. Г. Трансформуючий вплив мистецтва на виховання особистості // Мистецька школа в системі національної освіти України: Навчально-методичний посібник. – Львів: Видавництво «Брати Сиротинські і К», 1999. – С. 106 – 116.

3. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика /О.П.Рудницька та ін.; заг. редакція О.В.Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. – 255 с.

4. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманізація искусства. <http://royallib.ru>.

5. Середюк И. И. Метаморфозы современной архитектуры как культуры <http://www.forma.spb.ru/archiblog/2010/05/24/architectura-kultura/>

6. Середюк И. И. Восприятие архитектурной среды. Львов: Выща школа, 1979. – 202 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гусева Любов Григорівна – викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: педагогіка мистецтва, проблеми образотворчої підготовки студентів та учнів.